

**«ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ».
ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΝ ΕΡΜΗΝΕΙΩΝ
ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΧΑΙΝΤΕΓΚΕΡ ΕΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΟΜΟΤΙΤΛΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ 1922**

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ὁ Χάιντεγκερ σχεδίαζε νὰ συγγράψῃ ἓνα ἔργο γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ νὰ τὸ δημοσιεύσῃ στὴν φαινομενολογικὴ ἐπετηρίδα ποὺ ἐξέδιδε ὁ Χοῦσσερλ, τοῦ ὁποίου καὶ διατελοῦσε βοηθὸς στὸ Φράιμπουργκ. Προεργασία γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελοῦν οἱ διαδοχικὲς πανεπιστημιακὲς του παραδόσεις καὶ ἀσκήσεις ὁλικὰ ἢ μερικὰ ἀφιερωμένες στὴ φιλοσοφία τοῦ Σταγειρίτη¹. Στόχος τοῦ Χάιντεγκερ μὲ τὴν πραγματεία αὐτὴ δὲν ἦταν νὰ παρᾶσχει μιὰ νέα ἐρμηνεία τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας οὔτε νὰ συμβάλῃ σὲ ἀναγέννησίν της ἢ νὰ τὴν ὑποβάλῃ σὲ κριτικὴ. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀριστοτέλη ἦταν ἀπόρροια τοῦ δικοῦ του φιλοσοφικοῦ προγράμματος, τῆς ἐρμηνευτικῆς φαινομενολογίας τῆς γεγονικότητος [*hermeneutische Phänomenologie der Faktizität*]^{1α}· τοῦτο ἀπαιτοῦσε τὴ φαινομενολογικὴ κατάλυση [*Destruktion*], τὴν ἀποδόμηση [*Abbau*] τῆς παραδοσιακῆς ὄντολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας, τὸ κεντρικὸ θεμέλιον τῶν ὁποίων –κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– ἀποτελεῖ ἀκριβῶς ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία. Ἐντούτοις, τὸ σχέδιον τῆς πραγματείας γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη δὲν ὑλοποιήθηκε, καθὼς ἐκτοπίσθηκε ἀπὸ τὸ περὶ χρόνου φιλοσοφικὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο ἀναπτύσσεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν πραγματεία *Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου* (1924) καὶ στὴ συνέχεια στὸ ἀνολοκλήρωτο *Εἶναι καὶ χρόνος* (1927), τὸ *opus magnum* τοῦ πρῶμου Χάιντεγκερ².

Τὸ πιὸ μεσοτὸ καὶ ὀλοκληρωμένο προσχέδιον τοῦ ἐν τέλει μὴ συνταχθέντος βιβλίου γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἀποτελεῖ ἓνα ἐκτενὲς κείμενον γραμμένον τὸ φθινό-

1. Οἱ πρῶμες πανεπιστημιακὲς παραδόσεις τοῦ Χάιντεγκερ ἔχουν ὅλες ἐκδοθεῖ στὰ *Ἀπαντά* του (Φραγκφούρτη, Klostermann, 1975 κ. ἐξ.). Ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦν καθ' ὀλοκληρίαν ἢ ἐν μέρει στὸν Ἀριστοτέλη ἔχουν δημοσιευθεῖ στοὺς τόμους 61, 62, 17, 18, 19, 21, 22, 24 καὶ 26. Σχέδια καὶ σημειώσεις ἀπὸ τὶς ἀσκήσεις γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη δημοσιεύθηκαν πρόσφατα στὸν τόμο 83 τῶν *Ἀπάντων* Μ. HEIDEGGER, *Seminare: Platon - Aristoteles - Augustinus*, Φραγκφούρτη 2012.

1α. Κατὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὄρων, ἀκολουθῶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὶς λύσεις ποὺ υἱοθετεῖ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου.

2. Στὸ ἐξῆς *ΕτΧ* καὶ *ΕκΧ* ἀντίστοιχα. Ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τῶν δύο αὐτῶν ἔργων: *Ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου*, Ἀθήνα, Ροές, 2009, καὶ *Εἶναι καὶ χρόνος*, Ἀθήνα/Πιάννενα, Δωδώνη, 1978.

πωρο του 1922 με τίτλο *Φαινομενολογικές ἐρμηνείες στὸν Ἀριστοτέλη* [στὸ ἐξῆς *ΦΕΑ*], τὸ συχνὰ καλούμενο «Υπόμνημα στὸν Νάτορπ»³. Πρόκειται γιὰ μιὰ συνολικὴ παρουσίαση τοῦ σχεδίου ποὺ ὁ Χάιντεγκερ συνέταξε ἐν σπουδῇ καὶ μετὰ τὸν ἐνδοκρινὴ σκοπὸ τῆς ὑποψηφιότητάς του γιὰ τὴ θέση ἑκτακτοῦ καθηγητῆ στὰ πανεπιστήμια τοῦ Μάρμπουργκ καὶ τοῦ Γκαίτινγκεν⁴. Ἡ παρουσίαση αὐτὴ ἀφ' ἑνὸς ἐνοποιεῖ καὶ συνοψίζει, ἀφ' ἑτέρου δὲ συμπληρώνει καὶ ἐπεκτείνει τὸ περιεχόμενο τῶν παραδόσεων τῶν δύο προηγούμενων ἐξαμήνων, ἀντικείμενο τῶν ὁποίων ἦταν ἀκριβῶς ἡ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη⁵.

Τὸ κείμενο τῶν *ΦΕΑ* ἀρχίζει μετὰ σύντομες εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις καὶ χωρίζεται κατόπιν σὲ δύο μέρη: τὸ πρῶτο, μ' ἐπικεφαλίδα *Κατάδειξη τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης*, σκιαγραφεῖ τὴν ιδέα καὶ τὴ θεματικὴ τῆς ἐρμηνευτικῆς φαινομενολογίας τῆς γεγονικότητος, βάσει δὲ αὐτῆς ἀναδεικνύει συνάμα τὴν ἀναγκαιότητα, τὴ σημασία καὶ τὴ στοχοθεσία τῶν ἀριστοτελικῶν ἐρμηνειῶν· τὸ δεύτερο, χωρὶς γενικὴ ἐπικεφαλίδα, ἐκθέτει τὸ πρόγραμμα τῶν ἀριστοτελικῶν ἐρμηνειῶν διαιρεμένο σὲ ἐνότητες βάσει τῶν πρὸς ἐρμηνεία ἀριστοτελικῶν πραγματειῶν: *Ἠθικὰ Νικομάχεια Ζ', Μετὰ τὰ φυσικὰ Α' 1-2 καὶ Φυσικὴ Ἀκρόασις Α'-Ε'*⁶. Ἡ διαίρεση αὐτὴ σ' ἓνα «συστηματικὸ» καὶ ἓνα «ἱστορικὸ» μέρος προοικονομεῖ τὴν ἀντίστοιχη διαίρεση τοῦ *ΕκΧ* σὲ δύο «ἡμίσεα», τὴν ὁποία –βάσει τοῦ συνολικοῦ, ἐν τέλει ὁμῶς ἐπίσης μὴ ὑλοποιηθέντος, σχεδίου– ἐπρόκειτο νὰ ἔχει τὸ ἔργο αὐτό⁷.

Ἡ σχέση τῶν δύο μερῶν τῶν *ΦΕΑ* εἶναι ὑποτακτικὴ: ἡ *Κατάδειξη τῆς ἐρμηνευτικῆς κατάστασης* καλεῖται νὰ παράσχει τὴ βάση, ν' ἀναδείξει δηλ. τίς «προϋποθέσεις» γιὰ τὴ διενέργεια τῶν «περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ὄντολογίας καὶ τῆς λογικῆς ἐρμηνειῶν», ἔστιακὸ σημεῖο τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Σταγειρίτη. Ἡ προκαταρκτικὴ αὐτὴ παρουσίαση τῶν προϋποθέσεων περιλαμβάνει μιὰ συνοπτικὴ ἐκθεση τῆς «γεγονικότητος τοῦ ἀνθρώπινου βίου», κατ' ἀρχὴν στοχασμοὺς περὶ τῆς φύσεως τοῦ φιλοσοφεῖν καὶ ἓναν χαρακτηρισμὸ τῆς παρούσας πνευματικοῖστορικῆς κατάστασης [*geistesgeschichtliche Situation*], ἡ ὁποία καὶ –κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– καθιστᾷ ἀναγκαία τὴν ἀντιπαράθεση μετὰ τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφία.

3. *Ἀπαντα*, 62, 2005, σσ. 341-419. Ἡ πρώτη, μὴ κριτικὴ ἐκδοὸς τοῦ κειμένου πραγματοποιήθηκε στὸ *Dilthey-Jahrbuch für Philosophie und Geschichte der Geisteswissenschaften*, 6, 1989, σσ. 237-274.

4. Ἡ ὑποψηφιότητά του γιὰ τὴ θέση στὸ Μάρμπουργκ ὑπῆρξε ἐν τέλει ἐπιτυχής.

5. Πρόκειται γιὰ τίς πανεπιστημιακὲς παραδόσεις: *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνείες στὸν Ἀριστοτέλη. Εἰσαγωγὴ στὴ φαινομενολογικὴ ἐρευνα*, *Ἀπαντα*, 61, 1985, καὶ *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνείες ἐπιλεγμένων ἀριστοτελικῶν πραγματειῶν περὶ ὄντολογίας καὶ λογικῆς*, *Ἀπαντα*, 62, 2005, σσ. 1-339.

6. Στὸ ἐξῆς *HN*, *ΜτΦ* καὶ *ΦΑ* ἀντίστοιχα. Οἱ τελευταῖες παράγραφοι τῆς περὶ τῆς *ΦΑ* ἐνότητας ἀφοροῦν στὴν ἐρμηνεία τῶν βιβλίων *Ζ'*, *Η'* καὶ *Θ'* τῶν *ΜτΦ*.

7. Πβ. *Εἶναι καὶ Χρόνος*, §§ 5-6.

Ἡ ἔκθεση τῆς γεγονικότητας θίγει ἐν συντομίᾳ πληθώρα θεμάτων γνωστῶν ἀπὸ τὸ *ΕκΧ*, ὅπως ἡ βιομέριμνα [*Besorgen*] καὶ ἡ σημαντικότητα [*Bedeutsamkeit*] τῶν πραγμάτων τοῦ περικοσμοῦ [*Umwelt*], ἡ γένεση τῆς θεωρητικῆς στάσης ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τριβὴν [*Umgang*] μὲ τὰ πράγματα, ἡ μέριμνα [*Sorge*] καὶ ἡ ἔγνοια [*Bekümmern*] τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ἡ κατάπτωση [*Verfallen*] τοῦ βίου καὶ ἡ φυγὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὁ θάνατος καὶ ἡ σημασία του γιὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητας κ.λπ. Ἡ πραγμάτευση τῶν θεμάτων αὐτῶν προδίδει σὲ ἄρκετὰ σημεῖα τὴ «συστηματικὴ» τῆς λειτουργίας ὡς βάσης γιὰ τὴ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἀριστοτέλη. Παραβαλλόμενη δὲ μὲ τὴν *ΕτΧ* καὶ τὸ *ΕκΧ*, φανερώνει, ἀφ' ἑνός, τὸ ὅτι οἱ *ΦΕΑ* προοικονομοῦν ἀπ' ὀρισμένες ἀπόψεις τὸ φιλοσοφικὸ πρόγραμμα ποὺ ἀναπτύσσεται στὰ ἔργα αὐτά, ἀφ' ἑτέρου, ὁμῶς, τὸν ἰδιαίτερο καὶ διακριτὸ χαρακτήρα τῶν φιλοσοφικῶν δοκιμῶν τοῦ Χάιντεγκερ κατὰ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '20.

Ἡ φιλοσοφία ὀρίζεται ὡς «φαινομενολογικὴ ἐρμηνευτικὴ τῆς γεγονικότητας». Ἀντικείμενό της δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὸν ὁποῖο καλεῖται νὰ περιγράψει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει ὡς πρὸς τὶς βασικὲς κατηγορίες τῆς κινητότητάς του [*Bewegtheitskategorien*]. Ἡ γεγονικότητα, ὡστόσο, δὲν συνιστᾷ μόνον τὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὸ ὑποκείμενο τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνευτικῆς. Τούτῃ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἰδιαίτερη ἐκδήλωση τοῦ γεγονικοῦ βίου, ἐξέχουσα κατὰ τὸ ὅτι ἀποτελεῖ ἀκριβῶς ἀντίρροπη στὴν κατάπτωση κινητότητα καθὼς ἐπιτρέπει τὴν αὐθεντικὴ ἔγνοια γιὰ τὴν ὑπαρξή. Συνάμα δέ, συλλαμβάνοντας καὶ ἐκθέτοντας τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου, συνιστᾷ κατ' ἀρχὴν ὄντολογία [*prinzipielle Ontologie*], τὸ θεμέλιο, ἐπομένως, γιὰ κάθε ἐπιμέρους ὄντολογία. Καθ' ὅτι, τέλος, προσαγορεύει καὶ ἐρμηνεύει τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ὀφείλει νὰ προβεῖ σὲ κατηγορικὴ ἀνάλυση τοῦ προσαγορεύειν καὶ τοῦ ἐρμηνεύειν, ὥστε νὰ καθίσταται, ἔτσι, συνάμα καὶ «λογικὴ». Ἡ ὄντολογία καὶ ἡ λογικὴ, συνεπῶς, δὲν εἶναι –καταλήγει ὁ Χάιντεγκερ– παρὰ ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῆς φαινομενολογικῆς ἐρμηνευτικῆς τῆς γεγονικότητας.

Τὴν τρέχουσα κατάσταση τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ χαρακτηρίζει –πάντα κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– ἡ ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸ ἐννοιολογικὸ πλαίσιο ποὺ εἰσήγαγαν οἱ Ἕλληνες. Ὡστόσο, οἱ ἐλληνικῆς προέλευσης ἐννοιες ἔχουν ἀπὸ καιρὸ ἀπολέσει τὴν ἀρχικὴ τους σημασία καὶ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὶς γεγονικὲς ἐμπειρίες τοῦ βίου ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξεπήγασαν καὶ τὶς ὁποῖες ὑποδηλώνουν. Ὅλες οἱ διακλαδώσεις τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας ἀνάγονται μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο στὴν ἀριστοτελικὴ ἀνθρωπολογία καὶ ὄντολογία, τελείωση –κατὰ τὸν Χάιντεγκερ– τοῦ ἐλληνικοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, συνάμα ὁμῶς καὶ ἀναθεμελίωσή του βάσει τῆς πρωτότυπης κατηγορικῆς ἀνάλυσης τοῦ φαινομένου τῆς κίνησης. Ἡ φαινομενολογικὴ ἐρμηνεία τῆς γεγονικότητας ἀπαιτεῖ, ἐπομένως, τὴν ἀντιπαράθεση μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ δὴ μὲ τὶς διδασκαλίες του ἐκεῖνες ποὺ ἀπετέλεσαν τὴ βάση γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς μετέπειτα φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀνθρώπινου βίου.

Ἡ ἐνότητα ποὺ ἀφορᾷ στὴν ἐρμηνεία τοῦ *ΗΝ Ζ'* εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιωματική. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη σὲ κείμενα τοῦ Χάιντεγκερ πραγμάτευση τῆς ἀριστοτελικῆς περὶ τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν διδασκαλίας, ἡ φαινομενολο-

γική έρμηνεία τής όποίας –όπως ρητά δηλώνει σέ μεταγενέστερα κείμενά του ό ίδιος ό Χάιντεγκερ– συνέβαλε τά μέγιστα στή διαμόρφωση τής δικής του φαινομενολογίας κατ' αντιδιαστολή πρός τήν ύπερβατολογική φαινομενολογία τοῦ Χοῦσσερλ. Ίδιαίτερα ή άριστοτελική αντίληψη περι άληθείας, όπως άναδεικνύεται άπό τή φαινομενολογική τής έρμηνεία –οί *ΦΕΑ* άποτελοῦν τήν πρώτη διατύπωση αὐτής–, απέβη καθοριστική γιά τή μετέπειτα σκέψη τοῦ Χάιντεγκερ συνολικά⁸. Αὐτό πού ύπογραμμίζει ή πραγμάτευση τοῦ *ΗΝ Ζ'* εἶναι ό διττός χαρακτήρας τής άριστοτελικής διδασκαλίας: άπό τή μιά πλευρά, έξαίρεται ό γνήσια φαινομενολογικός χαρακτήρας τῶν ἀναλύσεων τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν καί τής δομής τοῦ ἀνθρώπινου πράττειν· άπό τήν ἄλλη, όμως, έπισημαίνεται ότι ή άριστοτελική ἀνάλυση δέν άναδεικνύει τό Εἶναι τοῦ ἀνθρώπινου βίου άπ' αὐτόν τόν ἴδιο, ἄλλά βάσει μιᾶς «ριζοσπαστικοποίησης τής ιδέας τοῦ ὄντος ως κινουμένου». "Ετοι, τήν ιδέα τής ὕψιστης μορφής τοῦ κινεῖσθαι πληροῖ ή θεωρία, ως ὕψιστη δέ μορφή τοῦ ἀνθρώπινου βίου άποδεικνύεται ή σοφία⁹.

Τό πόρισμα αὐτό καθιστά άναγκαία τήν έρμηνεία τῶν κεφαλαίων 1-2 τοῦ βιβλίου Α' τῶν *ΜτΦ*, στά όποία διερευνᾶται ή γένεση τής σοφίας άπό τήν αἴσθηση καί διαμέσου τής έμπειρίας, τής τέχνης καί τής έπιστήμης. Ή έρμηνεία αὐτή καλεῖται ν' άναδείξει τήν άποβλεπτική δομή [*intentionale Struktur*] τής σοφίας ως τής «τῶν πρώτων ἀρχῶν καί αἰτιῶν θεωρητικῆς» έπιστήμης, καθώς έπίσης τόν ὄντολογικό χαρακτήρα καί τήν καταγωγή τής σοφίας στο πλαίσιο τοῦ γεγονικοῦ βίου. Καθιστά δέ σαφή δύο τινά: πρώτον, ότι ή στάση τοῦ θεωρεῖν άποτελεῖ προϊόν μιᾶς προϊούσας έγκατάλειψης τής μέριμνας γιά τεχνικοδιεκπεραιωτική ένασχόληση καί, δεύτερον, ότι ή ἀνάλυση τοῦ θεωρεῖν βασίζεται στήν ὀρισμένη ὄντολογική ἀνάλυση τοῦ ὄντος ως κινουμένου¹⁰.

Ή έπισημανση τής καθοριστικῆς γιά τήν άριστοτελική ὄντολογία καί ἀνθρωπολογία σημασίας τής ἀνάλυσης τής κίνησης άπαιτεῖ μέ τή σειρά τής έρμηνεία τῶν άριστοτελικῶν πραγματειῶν στίς όποίες διενεργεῖται ή ἀνάλυση αὐτή, τῶν βιβλίων δηλ. Α'-Ε' τής *ΦΑ*. Ή χαϊντεγκεριανή έρμηνεία άναδεικνύει μεταξύ ἄλλων τά έξῆς δύο άποφασιστικά σημεία: πρώτον, τόν ριζοσπαστικό χαρακτήρα τής άριστοτελικῆς ἀνάλυσης τής κίνησης, μέ τήν όποία πραγματοποιεῖται ή ὕπερβαση τής έλεατικῆς αντίληψης περι τοῦ φαινομενικοῦ χαρακτήρα τής κίνησης· καί, δεύτερον, τό γεγονός ότι ό Σταγειρίτης ἀναλύει τήν κίνηση μέ ἀναφορά στήν «ποίηση», τήν κατασκευαστική διαδικασία. Ή έννοια τοῦ Εἶναι πού διαμορφώνεται βάσει τής ἀνάλυσης τής κίνησης εἶναι τό πε-

8. Πβ. *Άπαντα*, 1, 1978, σσ. 55-57, *Άπαντα*, 11, 2006, σσ. 143-152, καί *Άπαντα*, 14, 2007, σσ. 93-102.

9. Έκτενής, έν μέρει όμως τροποποιημένη έρμηνεία τοῦ *ΗΝ Ζ'* διενεργεῖται στήν περι τοῦ πλατωνικοῦ *Σοφιστή* πανεπιστημιακή παράδοση τοῦ χειμερινοῦ έξαμήνου 1924-5, *Άπαντα*, 19, 1992, σσ. 21-188.

10. Τά κεφάλαια 1-2 τοῦ βιβλίου Α' τῶν *ΜτΦ* ὕποβάλλονται σ' έξονυχιστική έρμηνεία στήν άνωτέρω ἀναφερθεῖσα πανεπιστημιακή παράδοση τοῦ έαρινου έξαμήνου 1922, *Άπαντα*, 62, 2005, σσ. 1-122· πβ. έπίσης *Άπαντα*, 19, 1992, σσ. 65-135.

ποιησθαι [*Hergestelltsein*], τὸ εἶναι τοῦ πεποιημένου ὄντος¹¹. Ἀπὸ τοῦτα, καθίσταται συγκεκριμένος καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χάιντεγκερ ἀποδίδει τόση σημασία στὴ ΦΑ, ἔργο τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ, καὶ μετὰ ἀκόμη τὴ «στροφή» τῆς σκέψης του περὶ τὸ 1930, νὰ θεωρεῖ ὡς «τὸ κρυφὸ καί, ὡς ἐκ τούτου, οὐδέποτε μέχρι τώρα ἐπαρκῶς μελετηθὲν καὶ κατανοηθὲν βιβλίο ἀναφορᾶς τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας»¹².

Ἡ ἄρτια ἔκδοση τῶν ΦΕΑ¹³ ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα σημαντικὴ συμβολὴ στὸ νὰ καταστοῦν γνωστὲς στὸ ἐλληνόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ἡ ἐντατικότης τῆς ἐνασχόλησης τοῦ πρώτου Χάιντεγκερ μὲ τὸν Ἀριστοτέλη, ἡ πρωτοτυπία τῶν ἀριστοτελικῶν του ἐρμηνειῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ σημασία αὐτῶν τόσο γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἴδιου τοῦ Χάιντεγκερ ὅσο καὶ γιὰ τὴ βαθύτατη ἀνανέωση τοῦ στοχασμοῦ περὶ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας στὸν 20ὸ αἰῶνα.

Ἡ μετάφραση ἀπὸ τὸν δρ. Γιώργο Ἡλιόπουλο τοῦ τόσο γλωσσικὰ ὅσο καὶ καθ' ὕλην, δυσκολότατου κειμένου εἶναι –δεδομένου τοῦ πλήθους τῶν δυσμετάφραστων ὄρων, τῶν νεολογισμῶν καὶ τῶν ἐτυμολογικῶν ὑπαινιγμῶν– συνολικὰ ἐπιτυχής. Ἡ δὲ δίγλωσση ἔκδοση ἐπιτρέπει στὸν ἀναγνώστη μὲ γνώση τῆς γερμανικῆς ν' ἀνατρέξει στὸ πρωτότυπο γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τί ἀποδίδεται μὲ ποιὸν τρόπο (συμπληρωματικὴ βοήθεια παρέχει τὸ γερμανο-ἐλληνικὸ γλωσσάριο). Κάποια μεταφραστικὰ προβλήματα προκύπτουν ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ τηρηθεῖ ἡ ἐλληνικὴ ἀπόδοση πολὺ κοντὰ στὸ γερμανικὸ πρωτότυπο, προσπάθεια πού, λόγῳ τῶν οὐσιαστικῶν διαφορῶν στὴ συντακτικὴ δομὴ τῶν δύο γλωσσῶν, ἐπιτείνει ἐνίοτε τὸν οὕτως ἢ ἄλλως δυσνόητο χαρακτήρα τοῦ πρωτοτύπου. Ἀνάλογα προβλήματα δημιουργεῖ κάποιες φορές καὶ ἡ μὴ ἀκριβὴς ἀπόδοση κάποιων λέξεων ἢ φράσεων. Οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς γίνονται, φυσικὰ, φανερὲς μόνον ὅπου τὸ πρωτότυπο εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ ἰδιαίτερα στρυφνόν.

Τοῦ κειμένου τῶν ΦΕΑ προτάσσεται μὰ σύντομη εἰσαγωγὴ τῆς ἐπιμελήτριας Γκόλφως Μαγγίνη, ἀναπληρώτριας καθηγήτριας τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, μὲ κάποιες πρῶτες πληροφορίες γι' αὐτό. Περαιτέρω πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς γένεσής του καὶ τοῦ πεπωμένου τῶν ἀντιτύπων του προσφέρει τὸ μεταφρασμένο ἐπίμετρο τοῦ ἐπιμελητῆ τῆς γερμανικῆς ἔκδοσης. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ὄχι μόνον στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ στὸ περιεχόμενο καὶ τὴ ση-

11. Τὰ κεφ. 2-3 τοῦ βιβλίου Α' τῶν ΦΑ, στὰ ὁποῖα ὁ Ἀριστοτέλης ὑποβάλλει τὴν ἐλεατική ἀποψη σὲ καταλυτικὴ κριτικὴ, ἐρμηνεύονται ἐξονυχιστικὰ στὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου 1922, *Ἄπαντα*, 62, 2005, σσ. 123-261. Ὁ καθορισμὸς τῆς κινήσεως στὰ κεφ. 1-3 τοῦ βιβλίου Γ' τῆς ΦΑ ὑποβάλλεται σὲ ἐρμηνεῖα στὴν πανεπιστημιακὴ παράδοση τοῦ ἐαρινοῦ ἑξαμήνου 1924, *Ἄπαντα*, 18, 2002, σσ. 283-329.

12. *Περὶ τῆς ἔννοιαις καὶ τῆς οὐσίωσος τῆς φύσης. Ἀριστοτέλους Φυσικῆς Ἀκροάσεως Β', 1*, *Ἄπαντα*, 9, 1976, σσ. 242.

13. Μ. ΧΑΙΝΤΕΓΚΕΡ, *Φαινομενολογικὲς ἐρμηνεῖες στὸν Ἀριστοτέλη*, Ἀθήνα, Πατάκης, 2011.

μασία του κεμένου, καθώς επίσης και στον αντίκτυπο των αριστοτελικών έρμηνειών του Χάιντεγκερ στους φοιτητές του, σημαντική μαρτυρία αποτελεί, ασφαλώς, και ή συνοδευτική της ανώτέρω μνημονευθείσας α' έκδοσης των ΦΕΑ αναφορά του Χ.-Γκ. Γκάνταμερ υπό τον τίτλο *Τὸ νεανικὸ «θεολογικὸ» κείμενο τοῦ Χάιντεγκερ*, μετάφραση της όποίας συμπεριλαμβάνεται επίσης στην ελληνική έκδοση.

Ίδιαίτερης μνείας άξιίζει ό ένδελεχέστατος ύπομνηματισμός του κεμένου από την Μαγγίνη μέσω 38 έκτενων σχολίων. Στη μεγάλη τους πλειονότητα (34), τὰ σχόλια αὐτὰ ύπομνηματίζουν τὸ μέρος α', τὰ δὲ υπόλοιπα (4) άφορουν στην πρώτη από τις τρεις ένότητες του μέρους β'. Αντικείμενό τους άποτελοῦν έννοιες και όροι που χρησιμοποιοῦνται στις ΦΕΑ, καθώς επίσης και οι ιδιαίτερες θεματικές που αναπτύσσονται στο κείμενο. Έτοι, εξετάζονται λ.χ. ένδελεχώς ως προς τή σημασία, τήν προέλευση και τή χρήση τους οι θεμελιώδεις έννοιες *Faktizität* [γεγονικότητα], *Leben* [βίος], *Bewegtheit* [κινητότητα], *Zeitigung* [χρόνωση], *Sorge* [μέριμνα], *formale Anzeige* [τυπική ένδειξη] κ.ά. Θεματικές που τυγχάνουν έκτενοῦς πραγμάτευσης είναι, μεταξύ άλλων, ή έρμηνευτική της γεγονικότητας, ή προβληματική του κόσμου, τὸ έρώτημα για τή φύση των έπιστημών, ό έρμηνευτικός μετασχηματισμός της αποβλεπτικότητας, ή άντιπαράθεση του Χάιντεγκερ με τις κοσμοθεωρησιακές φιλοσοφίες, ή έρμηνεία του Άριστοτέλη κ.ά.

Η εξέταση των έννοιών και των θεματικών αὐτῶν δέν άποσκοπεί τόσο στην έπεξήγηση όσο στην ένταξη του κεμένου στο πλαίσιο της πρώιμης φιλοσοφικής σκέψης του Χάιντεγκερ και της εξέλιξής της καθ' όδόν προς τὸ *ΕκΧ*. Για τὸν σκοπό αὐτό, ή Μαγγίνη άξιοποιεί τήν εύρύτατη και έμβριθέστατη γνώση της τόσο των λοιπῶν πρώιμων γραπτῶν του φιλοσόφου όσο και της πλούσιας σχετικής βιβλιογραφίας. Ίδιαίτερα γόνιμη και διαφωτιστική άποβαίνει ή συχνή άντιπαράβολή των ΦΕΑ με τις δύο «συστηματικές» πανεπιστημιακές παραδόσεις που πλαισιώνουν χρονολογικά τις ΦΕΑ¹⁴. Οι δὲ πολλαπλές και λεπτομερείς άναφορές στη βιβλιογραφία έπιτρέπουν στον άναγνώστη νά λάβει πλήρη γνώση των διαφόρων έρμηνειῶν και άποτιμήσεων των χαϊντεγκεριανῶν διανοημάτων. Οι προεκτάσεις αὐτές, ασφαλώς, άπευθύνονται πρωτίστως σὲ άναγνώστες που διαθέτουν ήδη γνώση της χαϊντεγκεριανῆς φιλοσοφίας, καθώς στα σχόλια, και ιδιαίτερα στα παραθέματα, χρησιμοποιοῦνται έννοιες και όροι που, για τούς μή έξοικειωμένους με τὸν στοχασμό και τὸν λόγο του πρώιμου Χάιντεγκερ, θ' άπαιτοῦσαν ειδική έπεξήγηση. Άξιο άναφορᾶς είναι επίσης και τὸ γεγονός ότι ή έπιμελήτρια άναδεικνύει με σαφήνεια —άναφερόμενη σὲ μιὰ «όντολογική στροφή του 1922/23» και σὲ μιὰ «ύπερβατολογική στροφή κατά τὰ μέσα της δεκαετίας του '20» — τις διάφορες πτυχές της συσχέ-

14. Πρόκειται για τήν πρώτη από τις δύο στη σημείωση 5 άναφερθείσες παραδόσεις και για εκείνη του έαρινού εξαμήνου 1923: *Όντολογία. Έρμηνευτική της γεγονικότητας*, *Άπαντα*, 63, 1982.

τισης τῶν *ΦΕΑ* μὲ τὴν ὅλη ἐξέλιξη τῆς πρώτης σκέψης τοῦ Χάιντεγκερ, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ τὴ σκέψη ἄλλων φιλοσόφων, ὅπως τῶν Χούσσερλ, Ντίλταϊ, Γιάσπερς, Νίτσε, τῶν Νεοκαντιανῶν κ.λπ.

Τὸ σχέδιο τῶν φαινομενολογικῶν ἐρμηνειῶν στὸν Ἀριστοτέλη, ὅπως διατυπώνεται στὴν πραγματεία αὐτὴ τοῦ 1922, ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὸ προαπαιτούμενο γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ κατανόηση τῆς σκέψης τοῦ Χάιντεγκερ καὶ ἰδιαίτερα τῆς πρώτης, συνολικὴ διατύπωση τῆς ὁποίας ἐπιχειρεῖται στὸ *ΕκΧ*. Συνιστᾷ δὲ συνάμα σημεῖο ἐκκίνησης τόσο γιὰ σημαντικὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐκ νέου ἀξιοποίηση τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψης στὸ β' ἡμῖσι τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἡ ἄρτια, ἔγκυρη, προῖόν ἐπιμελοῦς ἐργασίας ἔκδοση τῆς πραγματείας διευκολύνει, ἔτσι, τὴν πρόσβαση τοῦ ἐλληνόφωνου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ σὲ μὰ ἀπὸ τὶς σημαντικὲς πηγὲς τῆς σύγχρονης εὐρωπαϊκῆς σκέψης.

Δημήτρης ΥΦΑΝΤΗΣ
(Κολωνία)